

רב שכשל – תורתו ומעמדו

הקדמה

בקהילה בחו"ל התגלה כי רב הקהילה צופה בקביעות בתכנים פורנוגרפיים, והדבר התפרסם. בשיחה שקיים עמו ועד הקהילה הודה הרב בהרגליו המגונים וקיבל עליו לחדול מהרגלו זה ולקבל עזרה מגורם מקצועי. בין השאר במסגרת תפקידו עסק הרב בהשכנת שלום בית ואף הוציא ספר בנושא. חברי הוועד מתלבטים בהמשך דרכו. בדברים הבאים ישנו ניסיון לתת להם מענה.¹

א. העברת הרב מתפקידו

1. חטא ציבורי

הגמרא מתארת את דמותו של תלמיד חכם כמי ש'תוכו כברו'.² במקרה שהתגלה חטאו יש לברר: האם מעולם לא היה 'תוכו כברו', ואם כך ממילא אין ערך לתורתו, או שזו מעידה אשר אינה מוציאה אותו מגדר תלמיד חכם? נראה כי יש לחלק בין עבירה הנובעת מריקבון פנימי לבין מעידה רגעית אשר אינה בהכרח מלמדת על פער מהותי. דואג האדומי, אשר אין לו חלק לעולם הבא, הוא דוגמה לאדם עם בעיה פנימית קשה, ולכך נאמר עליו בגמרא (סנהדרין קו ע"ב) 'אין תורתו של דואג אלא **משפה ולחוף**'. ופירש יד רמ"ה (סנהדרין שם):

דואג ואחיתופל אף על פי שהיו מפלפלין בתורה משאר בני אדם הואיל ולא היה **לבם שלם עם המקום** אין להן מעלה יתירה בכך. נראה שזו כוונתו של 'חתם סופר' כאשר דן על אדם שהוחזק כרב והתברר שאינו כן, ושם הוא מחלק בין שני סוגי עבירה:

- א. ...הוא [הרב] **הקל בעצמו מה שאיננו נוגע לאחרים** שאוכל בלי נט"י ובלי בהמ"ז לאחריו ושסיפר דברים והבלים בין תפילין של יד לשל ראש ושהולך בלי נט"י שחרית, כמה שעות ואוכל בשר אחר גבינה קשה, וכדומה **זלזל באיסורים**.
- ב. מה שנוגע **במכשול רבים בהוראות איסור והיתר** שהיקל בטריפות ריאה וכולי' ובדיקת וושטין והתיר לאשה לטבול ביום ז' לליבונה שחרית כדי ליגע בבעלה...

1. ספרו המקיף של פרופסור רקובר 'תקנת השבים' היה לי לעזר. ישנן תשובות נוספות בנושא: שו"ת חקקי לב, יו"ד סי' מז על מלמד החשוד במשכב זכור; שו"ת תועפות ראם א, סי' עה; שו"ת זקן אהרן, יו"ד סי' ל; פד"ר ח, עמ' 147; יש לציין כי עמדת הדיינים שם שונה מהמסקנה כאן.

2. יומא עב ע"ב. ובמקום אחר הכינוי הוא 'תלמיד חכם הגון', תענית ז ע"א.

ומתפאר בעצמו שהוא מקל כך במרד ובמעל, נמצא לפי עדותן מכשיל רבים ואסור לסמוך על הוראתו.

בעקבות כך הוא מחלק את התגובה למעשי הרב לאופנים שונים:

ואומר עניות דעתי על כל פרט ופרט, על הראשונה שלא הכשיל רבים רק שנוגע לו לעצמו על זה אומרים – אב בית דין שסרח אין מנדים אותו בפרהסיא אלא אומרים לו בצנעא הכבד ושב בביתך ופסקו בשלחן ערוך (יו"ד סי' שלד סעי' מב). ולא הזכיר אי מורידין אותו מגדולתו, אך בירושלמי מייתי לה באושא התקינו שאין **מורידין אותו מגדולתו**.³

כאשר מדובר על חטא פרטי,⁴ ניתן לראות זאת כמעידה מקומית, ועל הסנקציה כלפי הרב להיות ממוקדת, אולם כאשר ישנה הכשלה לרבים המעידה על פער משמעותי בין דמותו של רב כפי שהיא מצטיירת בחוץ לבין עולמו הפנימי, על התגובה להיות חריפה יותר עד כדי שלילת תואר רבנות, וזו לשונו:

בוודאי מורידין אותו מגדולתו ואין הכוונה באותה קהלה לבד אלא **יטלו ממנו עטרות שם רב לגמרי** ויוציאו מתחת ידו ההתרה להורות שעטרוהו ב' רבנים קודם שנודעו מעשיו ועלילותיו ולא יהי' עוד למכשול רבים עד יערה ה' רוח קדשו עלי. בדומה לכך הורה הרא"ם (שו"ת ר' אליהו מזרחי, סי' סו) כלפי מי שהטעה אותו, ולאחר זמן התברר שהוא חוטא ואינו ראוי להוראה:

והגזרה אשר גזר על הקהל הקדוש **שלא יורשו לקבל תורה מפיהו** כוונתו בזה משום דסאנו שומעניה... ודלא כרבי מאיר (חגיגה טו) דאמר רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק, ודריש קרא דהט אזניך ושמע דברי חכמים. **ושלא יקבלו שום הוראה מפיהו** שהוא מאותם שאמרו עליהם רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה... **והוא ברוב תחבולותיו וערמותיו כסה קלונו והעלים ממני כל אלה הענינים אשר עברו עליו שלא נודע לי רק אחר זמן רב.**

2. חומרת העבירה

מעבר לחילוק בין הכשלת הרבים לחטא פרטי, ישנן עבירות חמורות אשר פוסלות את הרב מהמשך כהונתו. כן נראה מדברי הרמב"ם הפוסק כי רוצח בשגגה אינו חוזר לשררתו, הואיל ובאה תקלה גדולה על ידו.⁵ הריטב"א⁶ הוסיף שהוא הדין לשאר דברים חמורים ומאוסים לא מחזירים אותם.⁷ הוא אף מביא דוגמה נוספת לדבר מאוס, והיא מי שגרם לחברו להימכר לעבד.

3. עוד שם: 'אינו דומה להא דירושלמי פ"ב דסנהדרין נשיא שלקה יורדין מגדלותן התם שעבר לאו בעדים והתראה ונלקה בב"ד אבל אב"ד שסרח וחייב נידוי וכדומה מענשי' אותו בצינעא ואין מורידין אותו מגדולתו'.

4. חטא פרטי אינו כולל פגיעה באחרים.

5. רמב"ם, הל' רוצח פ"ז הי"ד.

6. ריטב"א, מכות יג ע"א.

7. אמנם מגן אברהם, סי' קנג ס"ק מט, בשם המרדכי סובר שאין מחזירים כל חוטא למשרתו, אך העירו על דבריו שאין זו כוונת המרדכי; אליהו רבא ס"ק לה.

3. חטא מפורסם

כאמור, העובדה פורסמה בקרב חברי הקהילה. האם זו סיבה לנקוט כלפי הרב יחס חמור יותר?

הרמב"ם פוסל ראש ישיבה שחטא בצנעה מלהמשיך במשרתו, לעומת כהן גדול שחטא שחוזר לכהונתו.⁸ הרדב"ז (ח"ו סי' ב' אלפים עח) מבאר שהחומרה נובעת מפרסום מעשיו של ראש ישיבה בהיותו אישיות ציבורית וכל מעשיו נחשבים כאילו עשה אותם בפרהסיא:

כל חטאות הנשיא חשבינן להו כאלו עבר בפרהסיא ואיכא חלול השם טובא ולפיכך אין מחזירין אותו לשררתו.⁹

ודאי, אין כוונתו לכל רב המשמש כראש ישיבה אלא ל'גדול הדור', תפקיד שבו שימש ראש הישיבה בימי הגאונים, שכן הוא משווה את מעלתו של ראש ישיבה לזו של נשיא, וכפי שמופיע במקום אחר ברמב"ם (הל' סנהדרין פ"א ה"ג):

הגדול בחכמה שבכולן מושיבין אותו ראש עליהן והוא ראש הישיבה והוא שקורין אותו החכמים נשיא בכל מקום והוא העומד תחת משה רבינו.¹⁰ לכן רק במקרה שהיה פרסום ונגרם חילול ה', אז אינו יכול לחזור לתפקידו. סיוע לדבר מוצא רדב"ז בתשובת הרמב"ם (שו"ת, ח"א סי' קיא):

מה יאמר אדוננו באיש שהיא מפורסם במינוי החזן והוא תלמיד ויצא עליו קול עבירה אין ראוי להזכירה... אם נתקיים עליו העדות אינו מן הדין להסיר אותו אם קבל עליו מה שהוא חייב שאין מורידין אדם מקדושתו מסנהדרין גדולה ועד חזן הכנסת אלא א"כ עבר עבירה בפרהסיא.¹¹

עולה מדבריו כי ישנו הבדל בין עבירה שנעשתה לעין כול לבין עבירה שנעשתה בצנעה והתפרסמה בציבור. עבירה שנעשתה בצנעה גורמת לפחות חילול ה', ולכן אין בה כדי להצדיק העברת רב ממשרתו, אלא אם כן מדובר באדם חשוב.

עילה נוספת להשאת הרב בכהונתו במקרה זה היא שהוא קיבל על עצמו לחזור בתשובה. אנו עדים למגמה שהייתה בעבר, שלא להכיר בחזרתו בתשובה של רב שסרח. בשו"ת 'משפט שמואל' (סי' קכ) הגיב על כך בחריפות, וזו לשונו:

הלא טען ואמר כי אחרי כל הטענות אף כי ימצא פושע בדבר הרי הוא מבקש מחילה וסליחה אם חטא, וא"כ מה חרי האף הגדול הזה ואיך בא הכעס וסלק הדעת לומר דאין מקבלין תשובה השבים וסגר פתח הפתוח ופסק קול המכריז שזכו ואשובה, וכמה דיו נשפך וניירות וקולמוסים לכתוב גודל מעלתה.

ואולם בתשובה אחרת מוסיף הרמב"ם (סי' קעג) שבעבירה שנעשתה בפרסום, אף החזרה בתשובה אמורה להתפרסם בציבור, ורק אז יהיה תיקון לחילול ה', וזו לשונו:

8. רמב"ם, הל' סנהדרין פי"ז ה"ח-ה"ט"ו, ומקורו בירושלמי, סנהדרין פ"ב ה"א.

9. לפירוש אחר עיי' כסף משנה לרמב"ם, שם.

10. וכן פירש בשו"ת משפטי שמואל, סי' קכ.

11. מובא גם בשערי תשובה, או"ח סי' נג ס"ק לא.

שאלה ויורנו בדבר בן אדם, שהוא ממונה לרבים לשחיטה ולבדיקה. והוחזק לרבים, שהוא גונב הבשר מחנויות הקצבים... נוסף למה שיש בו מן הזלזול בשחיטה ובבדיקה... איש אשר כזה, **אסור** למי שמאמין בתורת משה רבינו וחס על כבוד קונו **להתיר לו** לשחוט לרבים, **ולו (ואפילו) עשה תשובה גמורה, מפני חלול השם...** אין מותר להחזיר אדם זה למנויו אלא אחר תשובה גמורה שתתפרסם תשובתו אצל כל העולם ויכירו מעשיו הטובים ולא יחשדוהו עוד במעשים רעים כלל... אין יכול להחזירו בשביל שיכירו ב"ד בלבד שעשה תשובה אלא צריך שיכירו וידעו ב"ד **שנתפרסם תשובתו לרבים** כמו שאמרנו ואז יהא מותר להחזירו אחר שיפורסם לרבים...

לאור זאת, כדאי שוועד הקהילה ידאג להפיץ ברגישות ומתוך שמירת כבודו של הרב את העובדה כי הרב קיבל עליו לתקן את דרכיו.

סיכום

הרב לא נכשל בפרהסיה, הוא גלש באתרים אסורים בצנעה, והחשיפה הציבורית הייתה לאחר מכן, ועל כן אין להחמיר בדינו. ביחס לגדר נוסף שבעבורו לא מחזירים רב לתפקידו – מצד חומרת העבירה, נראה שעבירה על איסור 'לא תתורו' אינה נחשבת לתקלה גדולה. זהו כישלון בינו לבין בוראו, הרב לא פגע או החטיא אחרים והעבירה אינה מהדברים החמורים.¹² שיקול נוסף להקל עם הרב הוא העובדה שהרב לקח אחריות על חטאו ואף התחייב לעשות מעשה ולחזור בתשובה שלמה.

ב. תורתו של הרב

כיצד להתייחס לספרים שפרסם הרב בנושא זוגיות ושלוש בית, בייחוד לפרק העוסק בנושאי צניעות? בהלכות תלמוד תורה כתב הרמב"ם (פ"ד ה"א):

הרב שאינו הולך בדרך טובה, אף על פי שחכם גדול הוא וכל העם צריכין לו, **אין מתלמדין ממנו עד שיחזר למוטב**, שנאמר (מלאכי ב, ז): כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, כי מלאך ה' צבאות הוא, אמרו חכמים: אם דומה הרב למלאך ה' צבאות – תורה יבקשו מפיהו, אם לאו – אל יבקשו תורה מפיהו.¹³

למדנו מדבריו כי כל עוד לא חזר בתשובה, אין לומדים תורה מפיו.¹⁴ על פי זאת, יש לפסול את ספריו של הרב שפורסמו עוד קודם שחזר בתשובה. ולמעשה, כן דעת הרב וואזנר בשו"ת 'שבט הלוי' לאסור ללמוד מספריו של רב שאינו הגון, שמא ידבק

12. כמוכן כל זאת בתנאי שהרב זוכה לקבלת אמון מחודשת מאת חברי הקהילה.
13. האחרונים דנו מדוע לא הביא את חילוק הגמרא בחגיגה טו ע"ב בין אדם גדול לקטן, עיין שו"ת יביע אומר, ח"ז י"ד סי' יט, שהאריך בכך.
14. בספר דברות משה, על גיטין עמ' 363, כתב שאם תפקידו ללמד יראת שמיים, אזי אפילו תשובה לא מועילה.

במחשבותיו ובדעותיו.¹⁵ אולם ישנה דעה שעיקר החשש הוא מהשפעתו הישירה של החוטא, אך דברי תורה לא מקבלים טומאה ומותר ללמוד את ספריו. בעל דעה זו דייק זאת מלשון חז"ל 'אל יבקשו תורה מפיהו', דווקא 'מפיהו' אין ללמוד.¹⁶ במקרה הנדון, שבו העבירה שייכת לתחום העריות, ולצערנו העולם המתירני יוצר פיתויים זמינים וקלים והניסיון קשה, לאור זאת יש להקל בספריו, מלבד הפרקים העוסקים ישירות בהלכות צניעות, אשר שם ישנו חשש גדול יותר למכשול.¹⁷

סיכום

גלישה לאתרים אסורים אינה סיבה לפיטורי רב ממשרתו (כאשר עשה תשובה), ואף את ספריו אין להחרים, מלבד את הפרקים העוסקים בהדרכות בענייני צניעות.

15. שבט הלוי, ח"ג ס' קמה. דוגמה קיצונית לכך – נתן העזתי ניסה להצדיק את ההתאסלמות של שבת צבי ולהציגה כ'עבירה לשמה' באמצעות שימוש במונחים קבליים.
16. פירוש 'דברי ירמיהו' על הרמב"ם, הל' תלמוד תורה פ"ד ה"א.
17. בתשובת רדב"ז, שהוזכרה לעיל, ח"ו ס' ב אלפים עח, כתב 'אם עבר עבירה בענין מינוי, כגון שהיה חזן לנשים ועבר עבירה עם אחת מהן – מעבירין אותו ממנוי, שלא לתת מכשול לפניו'.